

ایران باستانی

تألیف

حسن پیرنیا (میرالدوله سابق)

طهران

مطبعه مجلیه

۱۳۰۶

تبع مطبوعه

ایران باستانی

تألیف

حسن پورنیا (میرالدوله سابق)

طهران

مطبعه مجلیه

۱۳۰۶

حق طبع محفوظ است

ایران باستانی

تقریباً
۱۹۵۵

یا

تاریخ ایران از زمان بسیار قدیم تا اقراض دولت ساسانی

بازو ضمیمه و دو نقشه و ۲۷ کراور

تألیف

حسن پیرنیا

تقریباً
۱۹۵۵

طهران

مطبعه مجلی

اسفند ۱۳۰۶

حق طبع محفوظ است

پنجم حد و حد بخشیده مهریان

بعد الحمد والصلوة مقصود از تألیف این کتاب نمایاندن ایران قدیم است بطوریکه بوده یعنی بطوریکه از نوشتجات مورخین قدیم و اسناد تاریخی ملی ما و حفریات و اکتشافات درامکنه تاریخی و تتبعات محققین جدید برمیآید درنیل مقصود مذکور مابین تفصیل و اختصار حد وسط اختیار شده زیرا تصور میشد که اطناب برای اکثر از خوانندگان ملال آور باشد و اختصار مقصود را حاصل نکند با وجود این نظر نگارنده سعی کرده که از مطالب عمده یا جالب توجه چیزی نا گفته نماند .

چنانکه از مندرجات کتاب معلوم است تقریباً نصف کتاب به نمایاندن تمدن ایران قدیم یا بمقایسه دوره ها با یکدیگر و یا بمطالعه که با تاریخ محض ارتباط مستقیمی ندارد تخصیص یافته جهت اختیار این اسلوب این است که از نیم قرن باین طرف در میان علماء علم تاریخ

این عقیده قوت گرفته و قبول عامه یافته که ذکر وقایع تاریخی و شمردن نام سلاطین و رجال به تنهایی برای فهم گذشته های مملکتی و علم باحوال روحی مردمان آن کافی نیست بلکه برای شناختن ملتی اوضاع مدنی او را باید دانست و برای نیل باین مقصود دانستن چیزهایی که تمدن ملتی از آن ترکیب یافته یا درجه تمدن ملتی را نشان میدهد لازم است بعضی از مصنفین و مؤلفین باندازه باین موضوع اهمیت داده اند که در کتب راجعه بتاریخ ذکر بعضی از این نوع اطلاعات را بر ذکر وقایع و نام پادشاهان و رجال مقدم داشته قسمت تاریخ محض را بعد از قسمت مدنی نوشته اند ممکن است که این ترتیب نیز محسناتی داشته باشد ولی نگارنده عکس این ترتیب را اختیار کرده یعنی ذکر تاریخ محض را بر قسمت تمدنی مقدم داشته زیرا تصور نموده که این ترتیب برای فهم مطالب آنسب و طبیعی تر است چه تشکیلات و صنایع و بسیاری از چیزها زاده افکار اشخاص است و بدست اشخاصی انجام می یابد و هر قدر این مسئله را مسلم بدانیم که اشخاص هم زاده محیط خود بوده و در تحت تأثیرات محیط عمل کرده اند باز لازم است بدو با آنها آشنا شویم و بدانیم در چه اوضاع و احوالی عامل مهمی شده و در اثر چه وقایعی کارهایی را انجام داده اند

چنانکه از کتاب مشهود است نگارنده ذکر داستانهای ملّی را بر ذکر تاریخ واقعی ایران قدیم مؤخر داشته جهت اتخاذ چنین

ترتیبی این است که در داستانهای ملی ما نسبت به تاریخ تغییراتی روی داده و بدون اطلاع بر تاریخ واقعی نمیتوان دانست تغییرات حاصله کدام است و جهات آن چیست با وجود این از داستانهای مذکور آنچه حقایقی است در ضمن ذکر وقایع یا مدارك در این کتاب داخل شده ولی ذکر عین داستانها و تحقیق در مدارك آنها و مقایسه آنها با تاریخ یجهاتی که در آخر این کتاب گفته شده موضوع مجلد جداگانه (کوچک تری) خواهد بود.

مطالب دیگر - هر کدام - در جای خود در متن یا حاشیه (ذیل صفحه) گفته شده و در اینجا حاجتی بتکرار نیست بخصوص که ذکر مطلب یا نظری در جای خود اولی است چه بدین نحو بهتر مفهوم و بذهن سپرده میشود فقط این نکته را ناچاریم در اینجا تذکر دهیم که در نوشتن بعضی اعلام و اصطلاحات غیر مأنوسه گاهی رعایت رسم الخط فارسی نشده مثلاً پت ریوم بجای پت ریوم و آرت خشتربجای آرتخشترب نوشته شده زیرا نگارنده تصور نموده که بدین طرز کلمات غیر مأنوسه صحیح تر خوانده خواهد شد توضیح آنکه معرب نمودن کلمات بواسطه قواعد طبع و لزوم رعایت تناسب بین کلمات و سطور و جهات دیگر در هر مورد ممکن نیست یا نمیتوان کلمات را کاملاً معرب نمود بدین لحاظ نگارنده گاهی از رسم الخط انحراف ورزیده و کلمات را در دفعه اولی بقدر مقدور معرب نموده و گاهی علاوه بر آن اعلام و اصطلاحات خارجه را بحروف

لاطینی موافق نوشته های مورخین یونانی یا رومی و یا بطوریکه اکنون مقبول علماء فن است در ذیل صفحه نوشته تا اینکه اعلام و اصطلاحات غیر مانوسه حتی المقدور درست خوانده شده غلط در اذهان داخل نگردد اما اینکه مقصود مذکور تاچه اندازه حاصل شده قضاوت آن با خوانندگان است

معلوم است که این کتاب عاری از نقایصی نیست و نگارنده اعتراف میکند که با آنچه او در نظر گرفته بود فرق دارد ولی از آنجا که هرچیزی در قدم اول دارای نواقصی است که بعدها با تکمیل وسایل رفع میشود امید است که نقائص این کتاب هم بعدها خیلی کمتر گردد نگارنده لازم میدانند مراتب حق شناسی خود را نسبت با آقای آقا سید حسن تقی زاده که مساعدت های ذیقیمت باو نموده اند اظهار بدارد: کمکهای ایشان در یافتن و رسانیدن مدارکی که نگارنده با آنها دست رسی نداشت و تحصیل آنها از جاهای لازم مستلزم انتظار طولانی بود برای او گرانها بوده و موجب تشکرات صمیمی او است

و نیز از آقای پرفسُر ارنست هر تسفلد که از اظهار نظر صائبشان راجع با آثار مد ها و نقشه دولت هخامنشی دریغ ننموده اند تشکر می نمایم طهران - رمضان ۱۳۴۶ مطابق اسفندار مذ ۱۳۰۶

حسن پیرنیا

صفحه	فهرست مندرجات
	مقدمه
۲	شکل جغرافیائی فلات ایران
۱۱	مردمان هند و اروپائی - شعبه آریائی آنها - آریانهای ایرانی
	تاریخ موجز عیلام
۱۵	مقدمه
	عهد اول - از زمان بسیار قدیم تا ۲۲۲۵ قبل از میلاد:
۱۹	تحقیقات و حفريات در شوش
۲۱	سومریها و اکدیها
۲۴	پانسی های سومری
۲۵	اکدیها
۲۷	سلسله سامی
۲۸	بزرگ شدن عیلام
۳۰	کارهایی که سومریها برای بشر کرده اند
	عهد دوم - از ۲۲۲۵ الی ۷۴۵ قبل از میلاد:
۳۳	بزرگ شدن بابل
۳۴	سلسله اولی
۳۵	سلسله دوم
۳۶	سلسله سوم یا سلسله کاشیت ها
۳۸	سلسله چهارم موسوم بسلسله پاشا

(ب)

صفحه	فهرست مندرجات
۴۸	سلسله پنجم موسوم به بازی عهد سوم - از ۷۴۵ تا ۶۴۵ قبل از میلاد :
۴۲	عهد اول - آسور قدیم
۴۴	عهد دوم - آسور وسطی
۴۵	عهد سوم - آسور جدید
۴۶	جنگ اول
۴۷	جنگ دوم و سوم
۴۹	جنگ چهارم
۵۱	جنگ پنجم
۵۲	جنگ ششم
۵۳	جنگ هفتم
	تاریخ آریانه‌های ایرانی
۵۷	مقدمه
۶۳	یونانیهای قدیم که راجع به تاریخ ایران آثاری از خود گذاشته‌اند
	باب اول - دوره مدها
۶۵	مقدمه
	فصل اول - شاهان مدی
۶۸	دیا اوگو و تأسیس دولت مدی

(ب)

صفحه	فهرست مندرجات
۶۹	فراوارتیش
۷۰	هوونخ شترا
۷۲	ایخ تووی گو
۷۴	فصل دوم - تمدن مدها
	باب دوم - دوره پارسیها
۷۸	مقدمه
	فصل اول - شاهان هخامنشی
۸۲	اول - کوروش بزرگ
۸۴	تسخیر لیدی
۹۰	تسخیر ممالک شرقی
۹۱	تسخیر بابل
۹۵	قضاوت مورخین درباره کوروش
۹۸	دوم - گئوجیه
۱۰۲	واقعه بردبای دروغی
۱۰۵	سوم - داریوش اول بزرگ
۱۰۹	تشکیلات داریوش
۱۱۴	فتوحات داریوش بزرگ

(ت)

صفحه	فهرست مندرجات
۱۱۷	وسعت ممالک داریوش
۱۲۱	جنگ با یونان
۱۲۷	فضاوت تاریخ درباره داریوش
۱۲۷	چهارم - خشیارشا
۱۳۲	جهات عدم پیشرفت ایران در جنگهای یونان
۱۳۶	پس از خاتمه جنگ یونان
۱۳۷	پنجم - آرتخشترای اول (اردشیر اول)
۱۳۹	ششم - خشیارشای دوم
۱۳۹	هفتم - داریوش دوم
۱۴۱	هشتم - آرتخشترای دوم (اردشیر دوم)
۱۴۷	نهم - آرتخشترای سوم (اردشیر سوم)
۱۴۷	دهم - آرشک
۱۴۸	یازدهم - داریوش سوم
	فصل دوم
	قشون کشی اسکندر بایران - انقراض سلسله هخامنشی :
۱۵۰	مقدمه
۱۵۱	جنگ گرانیک
۱۵۲	جنگ ایسوس
۱۵۶	جنگ گوگامل
۱۵۹	جهات شکست ایران

(ث)

صفحه	فهرست مندرجات
	فصل سوم - تمدن ایران در دوره هخامنشی:
۱۶۳	تشکیلات
۱۶۷	مذهب شاهان هخامنشی و ایرانیان
۱۷۱	طبقات و خانواده در دوره هخامنشی
۱۷۲	صنایع دوره هخامنشی
۱۷۶	آثار دوره هخامنشی
۱۸۰	خط در دوره هخامنشی
۱۸۴	کتیبه ها
۱۸۸	ضمیمه
۱۸۹	مسکوکات هخامنشی
۱۹۱	تاریخ هخامنشی
۱۹۱	مقادیر ایران قدیم
	باب سوم دوره مقدونی
	و سلوکیدها
	فصل اول - فتوحات اسکندر بعد از فوت داریوش سوم:
۱۹۵	نسخه ممالک شرقی ایران
۱۹۶	سفر جنگی به هند
۱۹۹	مراجعت اسکندر بایران
۲۰۱	فصل دوم - طرز رفتار اسکندر - تشکیلات و کارهای او
۲۰۶	فصل سوم - جانشینان اسکندر - سلوکیدها

صفحه	فهرست مندرجات
باب چهارم - دوره پارتها	
فصل اول - پارتها و شاهان اشکانی:	
۲۱۰	مقدمه
۲۱۲	اشك اول - ارشك اول
۲۱۲	« دوم - تیرداد اول
۲۱۳	« سوم - اردوان اول
۲۱۴	« چهارم - فری یاپت
۲۱۴	« پنجم - فرهاد اول
۲۱۴	« ششم - مهرداد اول
۲۱۵	« هفتم - فرهاد دوم
۲۱۷	« هشتم - اردوان دوم
۲۱۷	« نهم - مهرداد دوم (کبیر)
۲۱۸	ارمنستان
۲۲۰	آسیای صغیر
۲۲۰	دولت پنت
۲۲۲	نخستین ارتباط ایران با روم
۲۲۳	اشك دهم - ساتراوك
۲۲۳	« یازدهم - فرهاد سوم
۲۲۷	« دوازدهم - مهرداد سوم
۲۲۸	« سیزدهم - ارد اول

(ج)

صفحه	فهرست مندرجات
۲۲۲	جنگ حران (کاره)
۲۲۲	اشک چهاردهم - فرهاد چهارم
۲۲۴	جنگ دوم ایران باروم
۲۲۶	جنگ سوم ایران باروم
۲۲۹	ارمنستان
۲۲۹	اشک پانزدهم - فرهاد پنجم
۲۴۰	« شانزدهم - ارد دوم
۲۴۰	« هفدهم - وانان
۲۴۰	« هجدهم - اردوان سوم
۲۴۱	« نوزدهم و بیستم و یکم و اردان - گودرز - وانان دوم
۲۴۲	« بیست و دوم - بلاش اول
۲۴۴	« ناجگذاری تیرداد در روم
۲۴۷	« بیست و سوم - خسرو
۲۵۰	« بیست و چهارم و بیست و پنجم - بلاش دوم و بلاش سوم
۲۵۱	« بیست و هشتم - بلاش چهارم
۲۵۲	« بیست و نهم و بیست و هشتم - بلاش پنجم و اردوان پنجم
	فصل دوم - اوضاع ایران در دوره پارتها - تمدن اشکانی:
۲۵۵	بسط دولت اشکانی
۲۵۶	تشکیلات ایران در دوره اشکانی
۲۵۸	مذهب پارتها
۲۶۰	زبان و خط پارتها
۲۶۲	صنایع و فنون پارتها
۲۶۴	خانواده پارتها

صفحه	فهرست مندرجات
۳۲۱	جنگهای غباد باروم
۳۲۲	جنگ دوم غباد باروم
۳۲۵	مزدکیها
۳۲۶	بیست و یکم - خسرو اول انوشیروان عادل
۳۲۷	سیاست داخله
۳۲۹	سیاست خارجه
۳۳۰	جنگ اول باروم
۳۳۲	جنگ دوم باروم
۳۳۳	جنگ با هیاطله
۳۳۵	جنگ با خزرها
۳۳۵	سفر جنگی سردار ایرانی به یمن
۳۳۶	جنگ بزرگها
۳۳۷	جنگ سوم باروم
۳۳۹	قضاوت تاریخ در باره انوشیروان
۳۴۲	بیست و دوم - هرمز چهارم
۳۴۳	بیست و سوم - خسرو دوم معروف به پرویز
۳۴۵	جنگهای خسرو پرویز باروم
۳۴۸	جنگهای هرقل با ایران
۳۴۹	محاصره قسطنطنیه
۳۴۹	جنگ دستگرد
۳۵۰	خلع و قتل خسرو پرویز

صفحه	فهرست مندرجات
۲۵۱	قضاوت تاریخ درباره خسرو پرویز
۲۵۲	بیست و چهارم - غباد دوم
۲۵۳	بیست و پنجم - اردشیر سوم
۲۵۴	بیست و ششم الی سی و سوم - زمان هرج و مرج
۲۵۵	سی و چهارم - یزدگرد سوم
۲۵۵	نهضت مسلمین بطرف ایران - مقدمه
۲۵۷	جنگ ذوقار
۲۵۸	« زنجیر
۲۶۰	« پل
۲۶۱	« قادییه و تصرف مدائن
۲۶۲	« جلولاء
۲۶۴	« نهاوند
۲۶۵	تسخیر ایالات ایران و فوت یزدگرد
۲۶۶	سلسله ساسانی پس از جنگ نهاوند
۲۶۸	ایران بعد از جنگ نهاوند
۲۷۰	فصل دوم - تمدن ایران در دوره ساسانی:
	مبحث اول
۲۷۱	حدود دولت ساسانی
۲۷۱	حدود محققه

(د)

صفحه	فهرست مندرجات
	مبحث دوم
۳۷۴	شاه و دربار
۳۸۰	طبقات
۳۸۶	تشکیلات
۳۸۶	(۱) تشکیلات اداری
۳۹۰	(۲) مالیه
۳۹۲	(۳) قشون
۳۹۶	(۴) عدلیه
۳۹۹	(۵) چاپارخانه ها
۴۰۰	روحانیون
۴۰۲	مسکوکات ساسانی
۴۰۶	ذخیره خزانه
۴۰۷	حرفه و تجارت
۴۰۹	روابط خارجه
	مبحث سوم
۴۱۲	خانواده در دوره ساسانی:
	مبحث چهارم
۴۱۷	مذاهب در دوره ساسانی:
۴۱۷	قسمت اول - در مذهب زرتشتی

(ز)

صفحه	فهرست مندرجات
۴۱۸	عقاید متتبعین راجع بزمان پیدایش زرتشت
۴۲۲	زندگانی زرتشت
۴۲۴	آئین زرتشت
	قسمت دوم
	در تشریح هائیکه در آئین زرتشت پیداشد
۴۲۹	۱ - زروانیان و گیومرثیان
۴۲۹	۲ - مذهب مانی
۴۳۵	۳ - مذهب مزدک
۴۳۶	قسمت سوم - مهر پرستی
	قسمت چهارم - مذهب عیسوی و بودائی
۴۳۸	۱ - مذهب عیسوی
۴۴۰	۲ - مذهب بودائی
۴۴۱	قسمت پنجم - معتقدات آریانه‌های ایرانی از نظر تاریخ
	مبحث پنجم
	اخلاق - مجازات ها
۴۴۴	۱ - اخلاق
۴۴۶	۲ - مجازات ها

صفحه	فهرست مندرجات
مبحث ششم	
معارف - زبان - کتب پهلوی - ادبیات - خط - تاریخ	
۴۴۹	۱ - معارف و فنون
۴۵۰	۲ - زبان - کتب پهلوی
۴۵۴	۳ - ادبیات
۴۵۵	۴ - خط دوره ساسانی
۴۵۸	۵ - تاریخ
مبحث هفتم	
صنایع مستظرفه در دوره ساسانی	
۴۶۱	۱ - معماری و حجاری
۴۶۶	۲ - کتیبه های ساسانی
۴۶۹	۳ - نقاشی
۴۷۰	۴ - شعر
۴۷۱	۵ - موسیقی
فصل سوم	
۴۷۴	مقایسه دولت ساسانی با دولت های قبل از آن
۴۸۰	جهات انقراض
۴۸۱	نتیجه

صفحه	فهرست مندرجات
باب ششم	
در زبانها و خطوط ایران قدیم	
فصل اول - در زبان های ایران قدیم	
۴۸۳	مقدمه
۴۸۴	پارسی قدیم
۴۸۶	زبان آوستائی
۴۹۰	زبان پهلوی
فصل دوم - در خطوط ایران قدیم	
۴۹۲	اول - خط میخی
۴۹۵	دوم - خط پهلوی
۴۹۶	سوم - خط آوستائی
۴۹۷	چهارم - خط سغدی
۴۹۸	پنجم - خط مانی
باب هفتم	
يك نظر اجمالي بچهارده قرن ايران باستانی کارهایی که آریانیان ایرانی رای تمدن بشر کرده اند	
۴۹۹	فصل اول - يك نظر اجمالي بچهارده قرن ايران باستانی

(ش)

صفحه	فهرست مندرجات
	فصل دوم
۵۰۲	کارهائی که آریانه‌های ایرانی برای تمدن بشر کرده‌اند
۵۱۲	خاتمه
	ضمیمه ۱
	اطلاعات جغرافیائی راجع بایران قدیم
۵۱۴	مقدمه
	اول - اسامی ولایات ایران قدیم موافق کتیبه های
	داربوش بزرگ و آوستا و نوشته های مورخین و جغرافیون
۵۱۵	عهد قدیم - اسامی کنونی آنها
	دوم - تقسیمات اداری ایران در اواخر دوره ساسانی
۵۱۹	قسمت اول - غرب (خوزوران)
۵۲۰	قسمت دوم - جنوب (نیم روز)
۵۲۱	قسمت سوم - شمال (آپاختر)
۵۲۲	قسمت چهارم - شرق (خورداسان)
	ضمیمه ۲
	فهرست سلسله هائی که در ایران قدیم سلطنت کردند
۵۲۵	اسامی شاهان سلسله ها - وقایع مهمه

صفحه	فهرست مندرجات
۵۲۷	عیلام
۵۲۹	آریانه‌های ایرانی
۵۳۱	دوره مدها
۵۳۳	دوره پارسی‌ها - سلسله هخامنشی
۵۳۹	دوره مقدونیها و سلوکیدها
۵۴۳	دوره پارتها - سلسله اشکانیان
۵۴۷	دوره دوم پارسی‌ها - سلسله ساسانیان
۵۶۱	شاهانی که از سلسله ساسانی نبودند
۵۶۲	فهرست کتبی که مورد استفاده بوده با اسامی مصنفین یا مؤلفین آنها
۵۶۳	غلط‌نامه
۵۶۳	فهرست گراوردها
۳۴	شوش - سر ستون قصر اردشیر دوم هخامنشی
۳۵	استل هاتورابی (حورابی)
۸۲	مشهد مرغاب - قبر کوروش بزرگ
۸۳	نقش رستم - مقبره داریوش اول
۱۰۶	نخت جمشید - خرابه‌های قصر داریوش اول
۱۰۷	نخت جمشید - حجاری‌های برجسته بارگاه خشایارشا
۱۲۸	نخت جمشید - یکنفر پارسی دوره هخامنشی

(ض)

بجایزه صفحه	فهرست مندرجات
۱۲۹	ستونهای بارگاه خشیارشا
۱۷۲	نخت جمشید - حجاری برجسته بارگاه خشیارشا - قراول
۱۷۲	شوش - فرزی از کاشیهای لوان - تیراندازان (جاویدانها)
۱۸۰	نمونه خط میخی پارسی
۱۸۱	مهر گاو زهرمزد را میکشد
۱۹۰	مسکوکات دوره هخامنشی
۱۹۱	تیرانداز پارت یاسکانی
۲۶۲	الحضر - گلوئی و حجاریهای برجسته طالار جنوبی قصر اصلی
۲۶۲	مسکوکات شاهان اشکانی
۲۸۶	نقش رستم - والرین امپراطور روم در مقابل شاپور اول بزانو درآمده
۲۸۷	طاق بستان - حجاریهای ساسانی
۴۰۲	مسکوکات تفره شاهان ساسانی
۴۰۲	قبر هخامنشی که از مفرغ ساخته شده و در شوش بدست آمده
۴۶۲	فیروز آباد تزئینات دیوار قصر اردشیر اول ساسانی
	طاق بستان - حجاریهای برجسته دیوار در طرف دست
۴۶۲	راست غار بزرگ - خسرو پرویز شکار میکند
۴۶۶	تیسفون طاق کسری - قصر شاپور اول
۴۶۷	نمونه خط پهلوی
۴۹۶	نمونه خط زند یا آوستائی
۴۹۷	تزئینات قصر ماشیتا در مشرق بحرالْمیت
	فهرست نقشه ها
۱۱۸	نقشه دولت هخامنشی (زمان داریوش اول)
۵۲۴	نقشه دولت ساسانی (زمان انوشیروان عادل)